

DIANE DUCRET

FEMEILE
DICTATORILOR

Volumul 1

CAPITOLUL 1

Benito Mussolini, la Duce Vita

„Vai de omul unei singure idei, mai ales când e vorba de o femeie.“

Margherita Sarfatti

Un revoluționar cu organe irezistibile

Alertă la Riccione

RICCIONE, PERLA ADRIATICII, ESTE AGITATĂ în fiecare vară de o surprinzătoare ședință rituală de exhibiționism. Un val de admiratoare se revarsă pe plajă, alergând după un bărbat pe care vor să-l admire fără uniformă: Benito Mussolini se pregătește să intre în mare. Este urmat și în apă de stolul acesta de femei de toate vârstele, care nu se sinchisesc că sunt îmbrăcate, fiindcă nu au avut timp să-și scoată de pe ele veșmintele. Nu sunt doar italiene femeile venite să-l contemple pe Duce în arătosul lui slip. După Quinto Navarra, unul dintre servitorii lui¹, cele mai fanatice sunt nemțoaicele, iugoslavele și unguroaicele care nu ezită să-și exprime cu voce tare aprecierea pentru „formele atletice ale Ducelui“. Zvonuri despre o boală circulatoră în acel an. Mussolini ieșind din apă decide atunci să se expună și, în fața ochilor lor larg deschiși, se lansează într-o serie de exerciții ecvestre. Își încheie spectacolul ridicându-se în scară, și strigă: „Și acum, duceți-vă să spuneți că sunt bolnav!“ Poporul nu trebuie să se îndoiască de vitalitatea șefului, nici femeile de virilitatea lui.

Riccione, din România natală a Ducelui, este locul privilegiat al băilor lui estivale și al propagandei sale balneare. Noua manieră de a face

¹ Quinto Navarra, *Memorie del cameriere di Mussolini*, Milano, Longanesi, 1946. Traducere franceză, *Valet de chambre chez Mussolini*, trad. Jean-Marie Rozé, 1949.

politică inaugurată de Mussolini, scoate în evidență forța și vigoarea „noii elite“, care trebuie să regenereze țara. Deloc zgârcit cu propria persoană, Mussolini știe că musculatura și impresia de putere care se degajă din silueta lui dau poporului sentimentul că e condus de un erou, un supraom. Știe că argumentul său politic cel mai vizibil este trupul lui.

În 1933, cancelarul Austriei, Engelbert Dollfuss, caută protecție împotriva amenințării naziste. Vine să solicite sprijinul lui Mussolini la Riccione. Întâlnirea oficială între cei doi, în prezența presei, are loc pe plajă: Dollfuss, foarte mic de înălțime, apare aici în cămașă și cravată, în timp ce Mussolini, după obiceiul lui, își bombează torsul gol. În timp ce Austria este pe punctul să fie anexată de Germania lui Hitler, tratativele au loc în această ambianță relaxată. Manevra este abilă, efectele imediate. Dollfuss este orbit de *Corpus Mussolinii*: „Pentru a fi un Mussolini, un luptător care trebuie să guverneze și să dăinui, trebuie să fii clădit ca Ducele. (...) Priviți-i pieptul și grumazul. Observați capul întors spre omul aflat la stânga lui și veți găsi o asemănare perfectă cu romanii antici, așa cum ni-i înfățișează statuile.“¹

A-i căuta defecte lui Mussolini este, într-un fel, ca și cum i-ai căuta defecte lui *Moise* al lui Michelangelo. Diplomația, ca și politica nu scapă imperativului major al Ducelui: să impresioneze și să seducă.

Adeptii lui sunt plini de admirație față de maxilarul său „magnific de napoleonian“, care sugerează judecăți tranșante, un asemenea om nu poate să ajungă decât la victorie sau la moarte². În rândurile fasciilor, se glosează la infinit pe tema trăsăturilor virile ale liderului. După maxilar, buzele lui devin obiectul atenției tuturor. Buze „proeminente, disprețuitoare, care-i conferă o expresie arogantă și agresivă la adresa tuturor celor lenți, pedanți, perfecționiști și plângăcioși“, ne spune Filippo Marinetti, artist futurist și membru fondator al partidului.

Ce nu s-a zis despre ochii lui! Acei ochi, despre care se spune că-i străpung pe toți interlocutorii, privirea vie și ascuțită, „pupilele foarte

¹ Pentru citatele laudative la adresa lui Mussolini, vezi Dino Biondi, *Viva Il Duce! Comment se fait un dictateur*, Paris, Robert Laffont, 1969.

² Enrico Rocca, *Diario degli anni bui*, Gaspari Editore, 2005.

deschise [care] se mișcă cu rapiditatea privirii unui lup“. Opinia unanimă este că farmecul pe care-l exercită este irezistibil, chiar dacă vrei să i te împotrivești.

Toate detaliile chipului său sunt interpretate și analizate, chiar și cele mai anodine: Mussolini merge „spre culmi cu toată mândria caracterului său imprimată în arcuirea pronunțată a sprâncenelor“¹.

Primele victime ale farmecelor sale irezistibile sunt femeile. Când Benito li se adresează, ele „simt cum slăbiciunea lor se transformă în forță“², notează colaboratorii apropiați ai lui Benito. Mai rău, este suficient ca observatorul să le privească atent ca să deceleze în ele influența unui magnetism care le antrenează să facă orice. „Câți dintre noi nu am văzut femei căzând în genunchi atunci când trece el?“

Niciuna, la drept vorbind, nu iese netulburată din impozantul Palat Venezia unde tronează Il Duce. Marea actriță Cécile Sorel, infernală prezență la Comedia Franceză, se află în turneu la Roma, unde joacă în *Mizantropul* lui Molière. Foarte somptuoasa sală del Mappamondo și stăpânul său sunt cu această ocazie popas obligatoriu în „Marele Tur“ al Romei pentru femeile celebre. Întâlnirea între patru ochi este prevăzută la ora cinci după-amiaza. Să o ascultăm confesându-ni-se asupra episodului: „Ducele mă aștepta. În sala imensă, aproape sacră, nu văd la început decât ochii lui. Ei strălucesc și ard de un foc interior, dând la iveală o voință neînduplecată, siguranța absolută a triumfului.“

Vraja acționează instantaneu. Prin simpla sa prezență. Să-l vedem acum cât de abil seducător este: „De cum a început să-mi vorbească, să mă asculte, am fost captivată de studierea trăsăturilor lui. Imobil, concentrat, misterios, observă și nu dezvăluie nimic din el însuși. Dar dacă oaspetele lui sau ideile acestuia îl interesează, gândurile îi sculptează imediat chipul și îl vezi când grav și ironic, când, aproape instantaneu, de-a dreptul tragic. Sunt în el mii de bărbați în același timp și el este simultan mii de bărbați, pe care îi domină cu greu, și

¹ Rino Alessi, ziarist la *Giornale del mattino* din Bologna.

² Guido Mazza, unul dintre teoreticienii care au elaborat conceptul „noua virilitate“ în fascism, *Mussolini e la scrittura*, Roma, Libreria del littorio, 1930.

nu se eliberează de ei, decât după o mișcare disprețuitoare a gurii și un efort de voință care se termină într-un hohot de râs.“

Jocul seamănă cu acela al unui actor, a cărui mobilitate de expresie pune și mai mult în evidență sobrietatea gesturilor. Întrevederea durează o oră întreagă. Mussolini promite să vină la teatru să o vadă jucând în aceeași seară. Într-o ultimă tresărire de spirit critic, actrița îl întreabă cum se explică fervoarea italienilor pentru noul lor conducător. „Știu că sunt atent la ei... știu că îmi iubesc patria. Nu se poate governa decât prin iubire“, răspunde el într-o tiradă bine exersată. Trecând de gratiile de la poarta Palatului, Cécile Sorel nu are în cap decât un singur gând: surâsul lui Mussolini este cel mai fascinant lucru din lume.

Cele mai nobile dintre aristocratele Europei ies impresionate din sala Mappemonde. Prințesa Paula de Saxa-Holstein, după ce a fost primită cel puțin de două ori de Duce, își manifestă mulțumirea: „Este bun! Căpcaunul, tiranul este bun! Un om care surâde în felul acesta nu poate fi decât bun. Îi simțeam ochii urmărindu-mă în întuneric, în timp ce plecam ducând cu mine blândețea adâncă a privirii lui, ascunsă tainic în sufletul meu.“

Intelectualele trec și ele pe aici. Ellen Forest, scriitoare olandeză, scrie de o manieră mai mult decât sugestivă că Mussolini „este ca o cupă de cristal plină cu vin tare“. Metafora este îndrăzneată, suficient de îndrăzneată ca să fie dezvoltată: „Ai vrea să nu pierzi nicio picătură din el și n-ai vrea, de teamă să nu îl verși, nici să-l bei pe tot dintr-o sorbire. Ai vrea să-l savurezi ca un cunoscător, vinul acesta, această prietenie, cu toate resursele ei, în momentul în care nimic nu va tulbura reculegerea noastră.“

Apogeul tuturor acestor elogii feminine, scriitoarea Margarita Fazzini îndrăznește comparația supremă: Napoleon. Mussolini ar fi moștenit calitățile marelui corsican, voința sa neînduplecată, expresiile lui. Președintele, ca și Primul Consul, este un mare seducător al maselor și al eternului feminin, „care se simt întotdeauna atrase de forță, când aceasta este seducătoare, cel puțin la bărbați. Mulțimea este și ea feminină și, ca o femeie, ea recunoaște bărbatul, bărbatul veritabil“¹

¹ *Le vol de l'aigle, di Predappio a Roma*, Cecconi, 1933.

Ea presimte ceva ce Mussolini a înțeles încă de la începuturile carierei sale, făcând din asta un principiu politic: adresându-se nu unui popor, ci unei mulțimi, el trebuie să se arate la fel de sigur de el și de îndrăzneț cum s-ar arăta unei femei. „Mulțimea, ca și femeia, este făcută pentru a fi violată“, scrie el.

De aceea va dezvolta o sexualitate omniprezentă pe care o cultivă cu o adevărată bulimie. Începuturile sale în amor ca și în politică sunt marcate de dorință incontrollabilă, care îl împinge să-l ia în posesie pe celălalt. A cunoscut primul lui eșec sentimental la începutul anilor 1900, cu o fată numită Vittorina, sora unui camarad de colegiu. Îi trimitea scrisori pline de entuziasm juvenil, însoțite de frumoase buchete de violete. Asaltul s-a transformat în eșec în momentul când trebuia să treacă botezul focului. După ce și-a așteptat obiectul dorinței la ieșirea de la lucru, nu a reușit nici măcar să articuleze un compliment cât de banal și a bătut jalnic în retragere. A decis atunci că niciodată o femeie nu-l va mai face să îndure acest gen de umilință.

Una dintre primele victime ale metodei sale de seducție încă foarte expeditivă este nefericita Virginia B. Suntem în 1901, în satul său natal din Dovia. Are 17 ani. Se întâlnește cu această vecină tânără, care a trezit în el primele emoții. Fortăreața nu i se pare de necucerit. Într-o zi, când satul este pustiu, își încearcă norocul. Urmarea nepovestește el însuși: „Am ajuns-o pe scară. Am înghesuit-o într-un colț, în spatele unei uși. Și am posedat-o. S-a ridicat de jos smiorcând umilită și m-a insultat printre lacrimi. Spunea că i-am răpit onoarea. Nu neg acest lucru, dar despre ce onoare vorbim?“¹

Trebuie să spunem că prima experiență sexuală a lui Mussolini a lăsat puțin loc dorinței partenerei sale. Dezvirginarea lui a fost plătită. A avut loc la Forlì, un an înainte, în cartierul prostituatelor, unde l-a dus unul dintre camarazii lui, Benedetto Celli. Prietenul l-a condus într-o casă rău-famată unde, la momentul respectiv, tariful în vigoare era de 50 de centime. Ceea ce a obținut el pe banii aceștia a fost posesia temporară a unui trup de femeie între două vârste: „Luându-mă pe genunchi a început să mă excite cu sărutări și mângâieri. Era o femeie cu părul încărunțit, căreia îi atârnavu șuncile peste

¹ Autobiografie din 1911, citată de Pierre Milza, *Mussolini*, Paris, Fayard, 1999.

tot.“ Benito pleacă din casa de toleranță amețit, clătînându-se ca un om beat. „Aveam impresia că am comis un delict“, își amintește el. A fost primul lui raid terminat cu bine, chiar dacă nesoldat cu cine știe ce glorie.

Un Casanova la drumul mare

Benito are în acel moment 18 ani și nu se gândește decât să scape de regiunea lui natală. Născut în 29 iulie 1883, la Dovia-Predappio, în inima României socialiste, este fiul fierarului. Tânăr cocoș de țară, Benito frecventează asiduu cafenelele și balurile populare unde poate să facă primele tentative de abordare a sexului slab. După ce termină colegiul, alege aceeași cale ca și mama lui, decedată cu câțiva ani în urmă. Intră la școala normală ca să devină învățător. În februarie 1902, își găsește primul post într-un sat din apropiere. Este la vremea aceea tenebros, îi place să se îmbrace în negru din cap până-n picioare, despărțindu-se rar de pălăria cu boruri mari și pelerina largă. Observă că această aparență austeră nu lasă pe nimeni indiferent, în special femeile.

Este perioada bețiilor cotidiene și crunte care-l pun în situații deseori comice. Împrietenindu-se cu ceilalți socialiști din sat, îl regăsim adeseori în compania lor, întins în piața din fața bisericii, dimineața în zori, digerând cantitățile formidabile de alcooluri diferite pe care le turnase în el în timpul nopții. Se dedă în plus pasiunii sale din copilărie pentru încăierări, pe care și-o satisface adoptând un comportament provocator și violent, mai ales cu prilejul balurilor de la fiecare sfârșit de săptămână. Nu se duce de altfel niciodată la aceste baluri fără pumnul lui „american“.

Apucăturile tânărului institutor scandalizează satul: după ce a remarcat-o la un bal, a sedus-o pe Giulia F., o femeie de vreo 20 de ani, dar deja mamă, al cărei soț lipsește, întrucât își satisface undeva serviciul militar. Cei doi, după propriile cuvinte, „s-au simpatizat“ și între ei a început o corespondență. Legătura avea să rămână secretă și prima lor întâlnire a fost clandestină. Mussolini păstrează o amintire plăcută: „Giulia mă aștepta în pragul ușii. Avea o bluză roz care se deslușea în semiîntuneric. Am urcat scările și vreme de două ore a fost a mea. M-am întors acasă îmbătat de dragoste și de voluptate.“

Jocul voluptății nu va rămâne fără consecințe pentru infidela Giulia. Soțul încornorat, aflând trădarea odată cu tot restul satului, și-a pus părinții să-i alunge soția de acasă, fără ca el să părăsească unitatea militară. Giulia închiriaza atunci o cameră unde să se poată lăsa în voia pasiunii pentru Benito. „Am fost atunci mai liberi. În fiecare seară mă duceam la ea. Mă aștepta la ușă. Au urmat niște luni încântătoare.“ Mussolini s-a bucurat în mod special de ascendentul total pe care îl exercita asupra acestei femei pe care a făcut-o să descopere puterea irațională a seducției lui.

Într-adevăr, după ce și-a părăsit de dragul lui soțul și s-a trezit singură cu un copil de crescut, Giulia i se supune necondiționat, iar el dispune de ea, în aceste luni, după plac. Ceea ce nu spune însă este că între ei izbucnesc totuși numeroase certuri. Într-o zi, o rănește cu cuțitul. În altă zi, după ce ea, neascultătoare, s-a dus singură la un bal, o agresează pe stradă și o mușcă de braț.

Pentru Mussolini, inima unei femei este un obiect de care trebuie să dispună în totalitate. Brațele frumoasei Giulia nu pot singure să-l satisfacă pe bărbat.

Amantele evreice ale fascismului

Martie, 1904. Angelica Balabanoff pronunță la Lausanne un discurs pentru cea de-a 33-a aniversare a Comunei din Paris. Evenimentul este organizat de Partidul Socialist Italian și are drept public foarte numeroasele muncitoare care au ales Confederația Elvetică, ca să scape de mizeria din satele italienești de la acest început de secol.

Această revoluționară de 36 de ani, provenită din marea aristocrație ucraineană, și-a făcut studiile la Universitatea Liberă din Bruxelles. Intelectuală de anvergură, vorbind numeroase limbi, frecventează personalități din elita comunistă mondială. Este o femeie emancipată, o brunetă picantă, stindard al gândirii feministe de la începutul secolului, care ia cuvântul în fața muncitorilor. Este tulburată de un bărbat din adunare, a cărui prezență se impune simțurilor. Deși un anume Vladimir Ilici Ulianov asistă și el la miting, altul îi reține ei atenția, un tânăr pe care nu l-a văzut niciodată până atunci. Aerul lui agitat, hainele lui în dezordine, și mai ales mirosul pe care îl emană,

îl deosebesc de ceilalți muncitori. „Era prima dată când vedeam o ființă umană cu un aer atât de jalnic.“¹ Negăsind de lucru, Mussolini trăiește într-adevăr la vremea respectivă ca un vagabond. Doarme sub un pod. Curiozitatea o determină să se intereseze de identitatea misteriosului bărbat. „Se pare că era învățător, dar se spune că bea mult, că era îngrozitor de bolnav, și că intra tot timpul în tot felul de necazuri.“ Jalnica impresie inițială este agravată de primele cuvinte schimbate. „Zice c-ar fi socialist, dar nu are aerul să știe cine știe ce despre socialism.“

Fugind de cariera de mărunț învățător care i se deschide în față și prea puțin încântat de perspectiva serviciului militar care-l aștepta, Mussolini a decis în 1902 să se exileze. A luat în calcul mai multe destinații, în special Franța, SUA, și chiar Madagascarul, iar în cele din urmă a ales Elveția, aflată mai aproape, mult mai bogată, și unde putea să se integreze în comunitatea italiană numeroasă. A ajuns aici complet lipsit de mijloace, stăpânind încă rău limba franceză, și a efectuat munci mărunte ca zidar, încărcător de marfă, vânzător la un negustor de vinuri, ajutor de măcelar. Prost hrănit de pe urma unor asemenea slujbe întâmplătoare, se înscrie în Sindicatul Muncitorilor Imigranți, unde se remarcă prin verva lui.

Este din ce în ce mai des solicitat în conferințe și ședințele de sindicat din întreaga Confederație. Foarte curând devine secretar al mișcării și publică articole în organul de presă al partidului, *L'Avvenire del Lavoratore*, toate astea fără să cunoască mare lucru în materie de teorie socială. Dar afișează un ton mușcător. Elveția este astfel definită ca „o republică de negustori de cârnați, guvernată de pleava protestantă“.

Acest debut de ascensiune a fost, după părerea lui Mussolini însuși, de o importanță capitală. Mai târziu avea să declare unor jurnaliști: „A fost poate singura perioadă din viața mea când nu m-am simțit singur.“ Poate că prezența Angelicăi are o contribuție la sentimentul acesta. Ea a fost imediat sedusă de farmecul acestui militant mai tânăr ca ea cu 15 ani. Toate mărturiile, începând chiar cu ale lor,

¹ În *Ma vie rebelle*, scrisă în 1938, când a devenit opozantă a regimului lui Mussolini. Folosim aici traducerea remarcabilă a lui Pierre Milza.

concordă în a descrie marea lor complicitate intelectuală și rolul formator exercitat asupra lui de Angelica:

„Poate fiindcă știa în ce mediu am trăit și în parte și pentru că eram o femeie cu care nu avea deloc nevoie să demonstreze că valora tot atât sau chiar mai mult decât alții, nu părea să fie iritat de sfaturile sau reproșurile mele, chiar și atunci când refuza să țină seama de ele. Cu mine, nu încerca să-și disimuleze slăbiciunea. (...) Toată perioada cât a durat colaborarea noastră, i-am purtat o prietenie constantă, fiindcă știam că eram singura persoană cu care putea să fie el însuși, singura cu care nu trebuia să facă efortul de a epta.“

Angelica a știut să scoată la lumină slăbiciunea intimă a lui Benito, care va deveni cu timpul puterea lui Mussolini: „Avea nevoie de cineva care să depindă de el, dar vanitatea lui n-ar fi suportat niciodată contrariul.“ Femeie cu experiență, Angelica va ști astfel să manipuleze nevoia de exclusivitate afectivă a lui Mussolini cu o femeie, fără să abandoneze vreodată cea mai mică frântură din independența lui. Pentru prima dată în viața lui, întâlnește o femeie care nu se reduce la un simplu obiect al dorinței. Tot pentru prima dată, are de-a face cu cineva care îl domină intelectual. Faptul că această ființă este o femeie îl surprinde întâi și întâi pe el însuși. Poate că niciodată nu va mai vorbi despre o tovarășă de viață în termeni așa de elogioși:

„Repet, îi datorez Angelicăi mult mai mult decât crede ea că îi datorez. Deținea înțelepciunea politică, era fidelă ideilor pentru care lupta. Pentru a și le apăra, își părăsise locuința de bogătașă, familia ei de tradiție burgheză. Generozitatea, ca și prietenia ei nu cunoșteau limite, și la fel, adversitățile ei. Dacă socialismul ar putea să admită o liturghie, un soi de practici religioase, Sfânta Angelica a Socialismului ar trebui să aibă un loc de prim rang într-un empireu politic avându-l pe Marx în centru, drept creator al pământului și al cerului. Dacă nu așa fi întâlnit-o în Elveția, așa fi rămas un mic activist de partid, un revoluționar de duminică.“¹

Binele pe care Angelica i l-a făcut lui Mussolini pare într-adevăr unul venit din partea unei Sfinte Fecioare dezinteresate. Îl salvează,

¹ În Yvon de Begnac, *Taccuini Mussoliniani*, traducere în Pierre Milza, *op. cit.*

după spusele ei, de „isterie, mizerie și disperare“, deschizându-i calea socialismului. Adevărul este poate mai prozaic: Mussolini recunoaște că este puțin atras de această Pygmalion cu fizic grosolan. „Dacă m-aș afla într-un deșert și singura femeie disponibilă ar fi Angelica, aș prefera să-i fac curte unei maimuțe“, îi va spune el mai târziu soției sale. Oare tocmai grație acestei lipse a dorinței a reușit Mussolini să întrețină o relație de aproape zece ani cu ea?

Angelica nu-și lasă amprenta numai asupra spiritului lui Benito. Îi transformă și stilul. În anii 1910, într-adevăr, ținuta vestimentară a lui Benito se ameliorează, el arborând gulerul tare detașabil și canotiera. Întors în Italia după doi ani și jumătate de exil elvețian formator, este în cele din urmă încorporat pentru un an într-un regiment de infanterie ușoară. Învățăturile Angelicai au dat roade: destinul lui este de acum acela de a fi jurnalist.

După ce a inundat cu cronicile și notițele lui toate gazetele socialiste, obține în fine, în 1912, un post de răspundere: redactor-șef al publicației *L'Avanti*, cotidianul Partidului Socialist Italian. Dar pentru noua *inteligenție* milaneză, fostul zidar este un țărănoi. Stilul lui, totuși eficace, lasă încă de dorit. Oare Mussolini se îndoiește de el în momentul acesta de ascensiune la scară națională? Una dintre condițiile cu care a acceptat postul a fost aceea ca Angelica să ocupe postul de redactor-șef adjunct. Are nevoie să fie susținut și încurajat de prezența celei care l-a modelat. Cea care, cu răbdare, l-a învățat la Lausanne primele rudimente ale scrisului jurnalistice, l-a ajutat să-și aleagă lecturile și să-și consolideze gândirea, i se alătură la Milano. Sunt împreună la conducerea celui mai citit ziar socialist din Italia.

În paginile acestuia el devine profetul socialismului. Stilul este acuzator. Benito nu pierde nicio ocazie pentru a critica virulent crimele puterii. Și temele radicale ale fascismului apar deja în articolele sale: conceptele degenerate ale lui Nietzsche sau Bergson, asociate cu un darwinism social primar duc spre o critică mereu reînnoită a „multitudinii gregare și feminine“.

Dacă recunoașterea lui Mussolini jurnalistul este aproape imediată, aceea a lui Mussolini oratorul se petrece mai greu. Intervenția sa la Congresul de la Milano din 1910 a stârnit râsul celor din public.

Prenumele lor sunt banale: Inessa, Clara, Nadia, Magda, Felismina, Elena, Jiang Qing, Catherine, dar numele de familie spun totul: Mussolini, Lenin, Stalin, Hitler, Salazar, Mao, Ceaușescu, Bokassa. Unele sunt femei puternice, în stare să influențeze decisiv hotărârile bărbaților din viețile lor, pe când altele sunt doar victime și au parte de un destin tragic. Unele se află în lumina reflectoarelor, sunt seducătoare sau stârnesc atenție, în vreme ce altele sunt sortite să rămână mereu în umbră.

Cartea zugrăvește istoria secolului XX „în timp real“. De cele mai multe ori realitățile cunoscute atât de bine din manuale, cărți, filme documentare ori relatări vor fi puse acum într-o cu totul altă lumină. Autoarea evită în mod subtil capcana reabilitării imaginii unor dictatori, dar reușește cu multă discreție să le completeze portretul, înfățișându-le și latura umană, mai puțin cunoscută publicului larg.

